

جغرافیای

دریاچه

اورمیه

بهروز خامچی

دبیر جغرافیای دبیرستانهای تبریز

قسمت ششم

مشخصات بزرگراه شهید کلانتری در دریاچه اورمیه

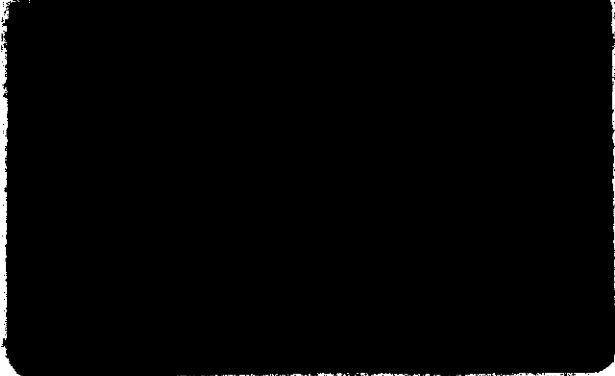
مدتها بود که فکر ارتباط دو استان آذربایجان غربی و آذربایجان غربی از طریق احداث جاده ارتباطی از وسط دریاچه اورمیه و از کم عرض ترین نقطه آن مورد توجه مسئولان امور ترابری گرفته بود تا اینکه پس از مطالعات و بررسیهای لازم از نظر فنی و مالی، سرانجام عملیات ساختمانی بزرگراه که به نام شهید کلانتری نامگذاری شده از سال ۱۳۵۸ آغاز گردید.

مناسبترین مکان برای احداث بزرگراه مزبور از بندر و روستای آق‌گنبد در قسمت غربی جزیره اسلامی و ساحل غربی دریاچه اورمیه تشخیص داده شد و ابتدای راه از همین بندر آغاز گردید که پس از رسیدن به کوه رسبیل دامی در وسط دریاچه اورمیه، به ساحل دریاچه اورمیه در قسمت غربی در شمال اورمیه متصل خواهد شد.

طول بزرگراه شهید کلانتری که دو ساحل دریاچه را در آذربایجان غربی و غربی به هم متصل می‌سازد ۲۵ کیلومتر و عرض آن ۳۲ متر و ارتفاعش ۴ متر خواهد بود. این راه ارتباطی مهم و قابل توجه مسافت تبریز مرکز آذربایجان غربی به اورمیه مرکز آذربایجان غربی به راه بند چهار ساعت راه اتومبیل‌رو به یک ساعت و نیم تقلیل خواهد داد. فاصله تبریز تا جزیره اسلامی که جاده اسفالته است ۸۵ کیلومتر بوده و ۲۵ کیلومتر راه دریایی و ۱۵ کیلومتر راه داخلی جزیره تا بندر آق‌گنبد می‌باشد با احتساب این مسافت، راه تبریز تا اورمیه ۱۲۵ کیلومتر خواهد بود. مسافت میان تبریز - اورمیه از ۳۱۰ کیلومتر به ۱۲۵ کیلومتر تقلیل پیدا خواهد کرد.

احداث بزرگراه شهید کلانتری نه تنها از نظر فنی و عملیات ساختمانی در ردیف بهترین پروژه‌های راهسازی است بلکه راحتی و

آسایش مسافران دو استان آذربایجان را فراهم خواهد ساخت و در مسیر سیای اقتصادی جزیره اسلامی نیز بسیار موثر خواهد بود. لازم به گفتن است که جزیره اسلامی از نظر مناظر طبیعی، آب و هوایی و تاریخی و فرهنگی یکی از زیباترین و دیدنی‌ترین جزایر خزرمانش است. آقامحمدزاده یکی از مناطق توریستی و جهانگردی آذربایجان است و در هر سال به آنجا هزاران گردشگر می‌آیند.

کلیاتی جهت تهیه برای انجام عملیات ساختمانی بزرگراه شهید کلانتری ادامه دارد.

بزرگراه شهید کلانتری در جزیره اسلامی (ابتدای بزرگراه از بندر آق‌گنبد در دریاچه اورمیه)

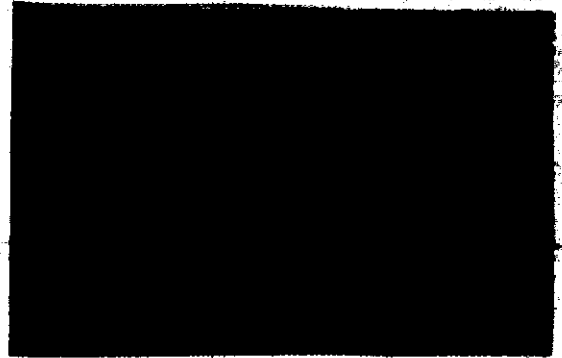
ابتدای بزرگراه شهید کلانتری در بندر آق‌گنبد در جزیره اسلامی دریاچه اورمیه قبل از آغاز عملیات راهسازی بزرگراه

ارتباط دواستان آذربایجان از طریق این راه، توسعه راههای روستایی جزیره، احداث استراحتگاه برای مسافران داخلی و جهانگردان خارجی، تأسیس مراکز تفریحات سالم ورزشی، ایجاد پلاژها، هتلها و مسافرخانهها، ترتیب برنامههای تفریحی در ساحل دریاچه و برگزاری سرویس مرتب مسافری، از نظر اقتصادی بیخبرفت، عمران و آبادی در این قسمت از آذربایجان را نوید می دهد و احداث این بزرگراه، سیماي دواستان آذربایجان شرقی و غربی را تا حدودی دگرگون خواهد ساخت.

قبل از اینکه اتومبیل و تراکتور وارد جامعه روستایی و کشاورزی شود شغل عمده مدامای از جزیره نشینان اسلامی و روستاهای اطراف آن مانند خورخور، علی آباد، سرین دیزج، خوراکند و... ساریانی و حمل کالا با اسب و شتر و چارواداری بود. در حال حاضر جای شتر و اسب و گاری را وسایط نقلیه معدن گرفته است و با احداث راه ارتباطی در داخل جزیره اسلامی تمام روستاها به یکدیگر مربوط شده و با ورود لوازم و مصالح ساختمانی سیما و قیامه کلی روستاهای جزیره در حال دگرگونی می باشد.

جزیره قویون داغی (گبودان)

جزیره قویون داغی (گبودان) بزرگترین جزیره غیر مسکونی دریاچه اورمیه است که وسعت آن ۳۰۱۷۵ هکتار بوده و ارتفاع آن از سطح دریای آزاد ۱۰۳۳۰ متر است. این جزیره در فاصله ۱۳ کیلومتری بندر رحمانلو در غرب آن، واقع شده و ارتفاع بلندترین نقطه آن از سطح جزیره ۳۵۸ متر و طول آن در حدود ۹ کیلومتر و عرض چهار کیلومتر می باشد. در قسمت شمالی جزیره قویون داغی، جزیره آرزو و در سمت غربی آن جزایر اسپیر قرار دارند. حداکثر درجه حرارت هوا در این جزیره در تابستان از ۴۰ درجه سانتی گراد هم تجاوز کرده و حداقل درجه حرارت در زمستان به زیر صفر درجه می رسد.

عملیات تکمیلی بزرگراه شهید گلاندتری از بندر آن گنبد به سوی اورمیه در جزیره اسلامی

میزان نزولات جوی سالیانه از ۲۵۰ میلی متر تا ۳۵۰ میلی متر می رسد. در این جزیره دو چشمه آب شیرین وجود دارد که دامهای موجود در جزیره از آب آن چشمهها سیراب می شوند. جزیره قویون داغی معمولاً از تپهها و درختها تشکیل یافته است.

قبل از اجرای پروژه بزرگراه شهید گلاندتری میان دواستان آذربایجان شرقی و آذربایجان غربی از طریق دریاچه اورمیه، جزیره اسلامی راه ارتباطی با جهان خارج را نداشت ولی زمانی که انجام پروژه بزرگراه مزبور از وسط دریاچه قطعی شد و عملیات ساختمانی آن آغاز گردید، برای انتقال کارگران و مهندسان و حمل و نقل وسایل لازم و ماشین آلات سنگین ضرورت احداث راه به جزیره اسلامی احساس شد و به دنبال آن برنامه راهسازی آغاز شد قبل از اینکه راه ارتباطی جزیره با تبریز و آذرشهر احداث شود رفت و آمد روستاییان جزیره بسیار دشوار و رفتبار و توأم با ناراحتی فراوان بود.

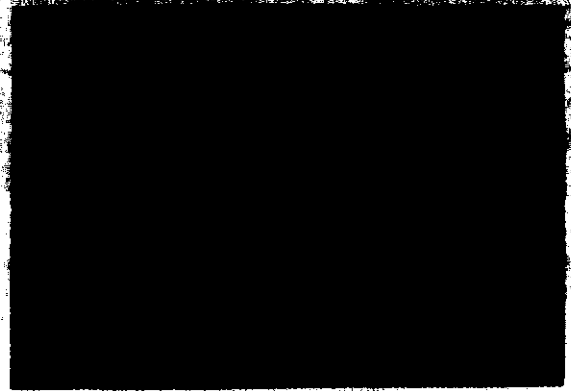
از نظر پوشش گیاهی، جزیره قویون داغی استپی بوده، از گیاهان تروفیت (یک ساله) مانند گرامینههای خشکی پسند و گیاهان پاپا مانند درختچهها تشکیل شده است. تنوع گیاهان در قسمت شمالی جزیره قویون داغی به علل کوهپایه بودن و دریافت آب بیشتر و تأثیر بادهای مرطوب شمالی بیشتر از سایر نقاط جزیره است و هر چه از سمت شرق به جهت غرب و با از طرف شمال به سوی جنوب حرکت ناقیم از تنوع و تراکم نسبی

سالهای سال بود که کشاورزان زحمتکش و سخت کوش جزیره اسلامی با تحمل شداید فراوان کالاهای تولیدی زراعی و دامی خود را با عبور از باتلاقهای ساحلی دریاچه، در منطقه شرقی آن به هفته بازارهای گوگان، آذرشهر، هرفخانه و مستر می رسانیدند. در ایامی که سطح آب دریاچه در فصل بهار و زمستان بالایی آمد از قایق و کشتی استفاده می کردند ولی در تابستان که تخمیر شدید سبب پافین رفتن آب دریاچه می شد و سواحل شرقی دریاچه به باتلاق تبدیل می گشت روستاییان به کمک تراکتور و شتر از گذار و پایاب به کمک راهنمایان کاروانی از باتلاقها گذشته، خود را به هفته بازارها و مراکز اقتصادی و اداری بخشهای همجوار می رسانیدند.

منظرهای از جزیره قویون داغی

گیاهان گاسته می شود به طوری که در شمال غربی جزیره قسمت اعظم سطح زمین را سنگهای سیاه آهکی تشکیل می دهد و نیز در قسمت جنوبی ، صخره گاهی معمولاً به حداقل خود می رسد ، به طور کلی

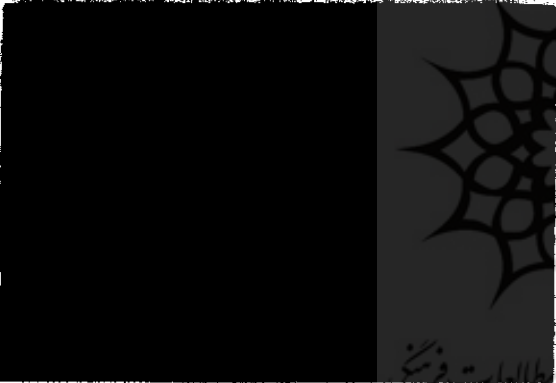

یکی از جزایر دو فوئولر (نه گانه) محل لانه سازی و تخمگذاری پلیکان ها

جزیره لوپون دانی در تمام فصول سال دارای آب شیرین دائمی و مزارع سرسبز و گرم است به همین سبب سالهای پیش ، قبل از اعلام حفاظت این جزیره ، دامداران اطراف دریاچه ، دامهای خود را جهت چرا به این جزیره می آوردند و همین کار نیز بعضی از سالها که در جزیره آهنگ ، آرزو و اسپر آب شیرین پیدا می شد ، جهت چراییدن از آنجا استفاده می گردیده است .

دو رأس قوچ اورمی در ارتفاعات جزیره لوپون دانی (کوهستان)

یک گله قوچ و میش در تپه ماهورها و ارتفاعات جزیره لوپون دانی

آب شیرین مورد مصرف حیوانات جزیره از دو منبع تأمین می گردد ؛ یکی چشمه ای است که در سواحل جنوبی جزیره قرار دارد و دیگری آبهایی است که از سطح دیواره حفره های فارمانند دامنه سواحل شمالی می چکد ، آب هر دو منبع کم است و به وسیله حفر چاه و قنات باید آب شیرین برای این جزیره تأمین نمود ، اکنون محل این دو آب مهیادگاه حیوانات جزیره است ، آبی که از ریزش قطرات در حفره های فارمانند دامنه های شمالی جزیره به دست می آید به علت وجود همین فارها و صخره های بودن گوه ، در محل مناسبتری قرار گرفته و هنگام صبح و عصر محل اجتماع و مهیادگاه حیوانات مختلف جزیره می باشد .

دستجات قوچ و میش و بره با احتیاط از دامنه های دو سمت به طرف آب سرازیر می شوند ، گله های کبوتر چاهی از هر طرف فرا

معموماً پوشش گیاهی جزایر دریاچه بسیار متنوع است ، از گیاهان یک ساله مانند گرامینه های خشکی پسند شامل جو وحشی ، مرغ ، چمن کوهی ، بروموس تا جامعه گیاهی استپی و نیمه جنگلی ، خاک جزیره را پوشانده اند ، درختان و درختچه هایی نظیر پسته وحشی یا (بنه) ، بادام وحشی ، آریس کوهی ، خوفاک و گوجه وحشی و گیاهان سالسولا (نمکدوست) مانند سنگ ، گل گندم ، کنگر فرنگی ، ملف شور و آرتیشو نیز گاهی دیده می شوند .

آنچه جالب توجه است اینکه دو رادور جزیره لوپون دانی و سایر جزایر دریاچه را ، گیاهان نمکدوست (سالسولا) پوشانیده است ، در میان گیاهان بوته ای کوتاه می توان از درمنه ، ریش بره ، انواع گون ، جارو ، کلاه میرحسین نام برد .

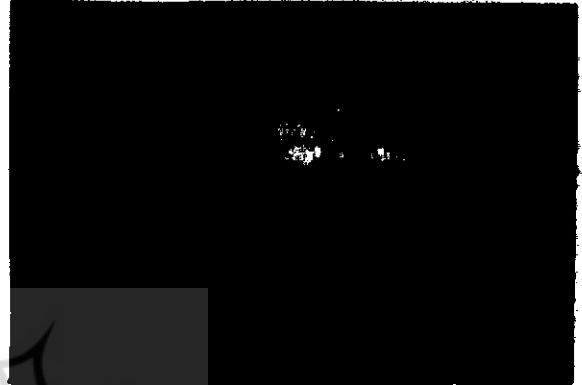
از گیاهان مفلی ، تنوع بیشتری به چشم می خورد که در بین آنها گلهای وحشی مخصوص ارتفاعات نیمه خشک نظیر قدومه ، بومادران ، سیخک وحشی ، لاله وحشی فراوان بوده و در فصل بهار ربای خاصی به منطقه جزایر دریاچه اورمی ارزانی می دارند .

از گیاهان جویبی و پایا می توان به درختچه هایی نظیر ارنگ از خانواده افدرا و زرشک از فیره گل سرخ اشاره کرد .

ملاحظه می شود که از جزایر دریاچه باقی مانده احتمال می رود که این جزایر زمانی آباد و دارای سنگه بوده اند ، جنگل این جزایر درازمنه سابق بر از درختان پسته و مغز و سایر اجبار میوه بوده ، در حال حاضر مقدار بسیار کمی از آنها باقی مانده اند که گاهی برای تهیه زغال آن درختان را بریده یا اجبار نوریس را هم گوسفندان روستاقیان تلف کرده از بین می برند ، در جریان جنگ جهانی اول (۱۹۱۴-۱۸) و در انقلابات اورمی نیز این جزایر و جنگلهای آن بسیار پریشان شده و آسیب دیدند .

می‌رسند و زاغه‌ها به تعداد زیاد اینجا و آنجا بالای صخره‌ها روی بوته‌ها و نزدیک آب دیده می‌شوند. این زاغه‌ها نه تنها برای نوشیدن آب به این محل می‌آیند بلکه در اینجا به استقبال گوسفندان وحشی می‌روند و بر روی آنها می‌نشینند و گنه و سایر انگل‌های خارجی بدن آنها را می‌خورند. این یک نوع رابطه متقابل مفید و همزیستی است که میان دو نوع حیوان مختلف برقرار شده است.

عقاب‌های بزرگ در بالای این صخره‌ها پرواز می‌کنند و احیاناً به آهستگی روی سنگها یا درختچه‌ها فرود می‌آیند. کلاغ کوهی نوک قرمز به این محل نزدیک شده و چنانچه از شر زاغه‌ها در امان بمانند در سوراخ‌های صخره‌ها و حفره‌های سنگها می‌نشینند. کبک‌های فراوان روی درختان می‌نشینند و با از قیب سنگها و صخره‌ها بالا

فلامینگو یکی دیگر از پرندگان جزایر دریاچه اورمیه

می‌روند. در روی شاخه‌های چند درختی که نزدیک این سجادگاه قرار دارد پرندگان کوچکی مانند سسکها و کفل سفیدها مشاهده می‌گردند تا قبل از هنگام غروب که خورشید در سمت مغرب در آن طرف دریاچه فرو می‌رود و کم‌کم تاریکی بر روی جزیره حکمفرما

می‌گردد واقعا" شور و هیجان و تنوع و زیبایی وصفناپذیری در این قسمت از جزیره دیده می‌شود.

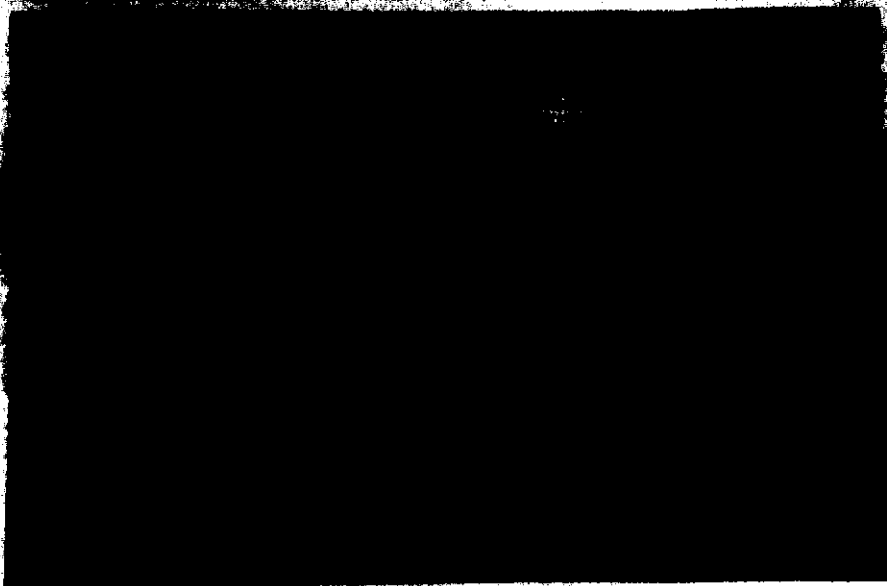
نباید تصور نمود که زیباییهای طبیعت، این جزیره، تنها به این نقطه که محل نوشیدن آب حیوانات است محدود می‌شود. هر قسمت این جزیره کوچک در داخل دریاچه اورمیه زیبایی و طالت دلپذیری مخصوصی دارد. گله‌های قوچ و میش و بره‌های آنها در همه جای این جزیره گوهستانی دیده می‌شود و صدای بره‌ها همچون گوسفندان اهلی گاه و بیگاه شنیده می‌شود. از میان پرندگان بزرگ و متمایز این جزیره می‌توان عقاب طلایی *Golden Eagle* و لاشخور مصری *Egyptian Vulture* را نام برد.

عقابها که بیشتر از چند جفت نبودند ارتفاعات شمالی جزیره را به خود اختصاص داده و بیشتر در نزدیکی فارهائی که محل ریختن قطرات آب است دیده می‌شوند. برعکس در آشیانه لاشخورها در ارتفاعات غربی جزیره که به شکل گنبد بزرگ و جالبی از صخره‌ها است قرار دارد و این پرندگان اکثر اوقات در نزدیک همان ارتفاعات به پرواز و گردش در می‌آیند؛ نه تنها پرواز این دو پرنده جالب به ارتفاعات و آسمان جزیره است و زیبایی خاص بخشیده بلکه وجود این دو پرنده، برای حفظ تعادل حیوانات و مخصوصاً از میان بردن بره‌های ناسالم و رنجور و سالم نگهداشتن گله‌ها، نقش بزرگی دارند و لاشخورها که از حیوانات مریمی و لاشه آنها تغذیه می‌کنند جزیره را از عفونت و آلودگی در امان نگه می‌دارند.

در محیط‌های دیگر این وظایف طبیعی به وسیله گوشتخوارانی نظیر شغال و روباه و گرگ و کفتار و سایر گوشتخواران انجام می‌گیرد ولی در جزیره قویون‌داغی این گونه حیوانات درنده و گوشتخوار وجود ندارد. بنابراین لزوم و اهمیت زندگی عقابها و لاشخورها در این جزیره کاملاً روشن می‌شود.

کبک دری از پرندگان بومی جزیره اسلامی

پرندگان جزایر دریایچه اورمی

فصول و مزاحم به صداد زیاد در همه جای جزیره دیده می شوند. اینک کلماتی چون فصول و مزاحم برای این پرندگان به کار برده می شوند بدین مناسبت است که واقعا این پرندگان به زندگی اکثر موجودات زنده جزیره قویون دافی دخالت کرده و اغلب برای آنها زحمت و دردسر تولید می کنند.

نه تنها پرندگانی چون کلاغ نوک ترمز *Chough* مورد حمله راجهها قرار می گیرند بلکه پرندگان بزرگی چون عقاب از آزار و اذیت راجهها در امان نیستند.

از میان پرندگان شب پرواز فقط جغد کوچک *Little Owl* در جزیره دیده می شود و تنها صدای پرندای که در شبهای جزیره شنیده می شود صدای جغد کوچک و ظریف است. شنیدن صدای جغد در شبهای قویون دافی که حقیقتاً از لحاظ سکوت و آرامش یک حالت استثنایی دارد واقعا دلپذیر است.

در جزیره قویون دافی به علت نبودن جانورانی چون عقاب و گری و روباه که در شب فعالیت و شکار دارند شبها هیچگونه صدایی شنیده نمی شود و از این لحاظ کمی خالی از لطف به نظر می رسد و برای دوستانه اران طبیعت که از شبهای پر جنب و جوش و با هیجان لذت می برند شبهای آرام جزیره تا حدودی خسته کننده می باشد.

ادامه دارد

فلامینگو بر روی آب دریایچه اورمی

در قسمت‌های مرتفع جزیره، پرندگان کوچکی چون گیل سفید *Wheatear* و سگها *Yardier* همه جا دیده می شوند که روی بوتهها و شاخهها و درختچهها می پرند و جلب نظر می نمایند. در قسمت‌های صخره‌ای که معروف به دریا و دره‌های داخلی است صدای برطین مرغ سنگ *Rock Nuthatch* شنیده می شود و گاه بویگاه، خود این پرند آبی رنگ و زیبا، روی شاخهها و بوتهها مشاهده می گردد.

پرندگان زیبای دیگری چون پری ماهرخ *Golden Oriole* و سبزمتاب *Robber* همده *Koopos* گاهی به صداهای خیلی کم دیده می شوند. یک *Rock Partridge* از فراوانترین پرندگان جزیره قویون دافی هستند که در همه جای جزیره از شیب‌های ساحلی تا ارتفاعات و دره‌های میانی، به هر کجا که قدم گذاشته شود دستجات یک از زیر بوتهها به پرواز درآمده و با صدای آژیر مانند خود به سوی دیگر پرواز می کنند.

از میان پرندگان بزرگ، راجهها *Nagpie* این پرندگان

منابع

- ۱- محمد تمدن، تاریخ رهاقیه، ص ۱۹، اورمی، ۱۳۵۰.
- ۲- دکتر اسماعیل اعتمادی، گوه گوسفند، تلاش، ص ۷۶.

۱۳۵۲